

Więckowski, Wiesław

Powstanie kultury Acarí w świetle danych archeologicznych i antropologicznych

Studia i Materiały Archeologiczne 11, 249-259

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wiesław Więckowski

Powstanie kultury Acari w świetle danych archeologicznych i antropologicznych

W 1954 r. J. Rowe, założyciel *Andean Studies, University of California, Berkeley*, zorganizował ekspedycję archeologiczną do Peru. Głównymi celami wyprawy były okolice Cusco i region wybrzeża na wysokości Płaskowyżu Nasca – Ica. W ramach tych badań D. Menzel i F. Riddell spenetrowali obszar doliny rzeki Acari i sąsiadujących z nią dolin rzek Lomas i Yauca. Zarejestrowano 27 stanowisk archeologicznych zaliczonych do różnych kultur archeologicznych: od kultury preParacas, przez kultury Nasca, Huari, Ica, po czasy Imperium Inków i kolonizacji hiszpańskiej. Na części stanowisk stwierdzono występowanie lokalnego wariantu kulturowego, który określono mianem Acari. W 1985 roku przeprowadzono kolejne badania terenowe, a od 1987 roku trwają regularne prace wykopaliskowe w ramach powołanego w 1985 roku Kalifornijskiego Instytutu Studiów Peruwiańskich (CIPS). Badania prowadzone były w ramach wspólnego peruwiańsko-amerykańskiego projektu archeologicznego Acari, którego dyrektorem był J. Kent ze State College w Denver, a koordynatorem ze strony peruwiańskiej A. Belan Franco z Uniwersytetu Katolickiego w Arequipa. Badania nadzorowali M. Kowta i F. Riddell z California State University w Chico.

Dolina rzeki Acari (często traktowana łącznie w sensie geograficzno-kulturowym z sąsiednią doliną rzeki Lomas i położoną nieco na południe doliną rzeki Yauca) leży w południowej części wybrzeża peruwiańskiego, około 400 kilometrów na zachód od miasta Arequipa, w departamencie o tej samej nazwie, w prowincji Caravelí. Z punktu widzenia podziałów archeologiczno-terytorialnych zaliczana jest do regionu Południowego Wybrzeża Peru, stanowiąc jego południową granicę. Na południowy zachód od doliny Yauca rozciąga się obszar zdecydowanie odmienny zarówno pod względem geograficznym, jak i kulturowym. Dolina w swojej najszerszej części, oddalonej o około 25 kilometrów od wybrzeża Pacyfiku, wznosi się na wysokość około 150 m n.p.m. Geograficznie jest częścią jednego z trzech, obok Andów i Niziny Amazońskiej, wielkich regionów Peru – Wybrzeża, mającego

Autor jest doktorantem w Zakładzie Antropologii Historycznej Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Praca powstała pod opieką naukową dr. hab. Karola Piaseckiego. Powstanie pracy możliwe było dzięki współpracy z Andyjską Misją Archeologiczną IA UW.

półpustynny lub pustynny charakter. Ze względu na duże ilości opadów w swoim górnym biegu Rio Acarí jest rzeką stałą, co stwarza dość dobre warunki dla osadnictwa. Rolnictwo i wykorzystanie bogatych zasobów morskich stanowią podstawę gospodarki w tym regionie.

Przedmiotem niniejszej pracy jest próba wyjaśnienia genezy lokalnej kultury Acarí. Do tego celu zostanie wykorzystana analiza sekwencji kultur archeologicznych na podstawie znalezisk ze stanowisk występujących na terenie doliny i jej korelacja z obrazem zmian struktury antropologicznej. Historię tego regionu można najkrócej scharakteryzować jako następstwo kolejnych kultur, rozpoczynające się od Paracas, przez kultury Nasca i Ica, później zaś oddziaływania (militarne bądź pokojowe) kultur Chavín, Huari i Inka, pojawiające się w różnych okresach i powodujące powstawanie lokalnych, rozmaitych wariantów kultur. Taką właśnie lokalną kulturą jest również kultura Acarí powstała najprawdopodobniej w efekcie nałożenia się wpływów, początkowo Huari, a potem inkaskich, na lokalne podłoże o charakterze naskeńskim. Ostatnim etapem sekwencji jest hiszpańska konkwista i upadek rodzimych kultur.

Materiał kranologiczny znany z doliny Acarí pochodzi ze stanowisk datowanych na Wczesny Okres Przejściowy¹ (głównie cmentarzyska ze stanowisk Tambo Viejo i Chaviña), Horyzont Średni (dwa niewielkie cmentarzyska z okolic Tambo Viejo) i Późny Okres Przejściowy (stanowisko Huaca Saya). Czaszki z okresów wcześniejszych i czasów konkwisty nie są dostępne. Bardzo dotkliwy jest również prawie zupełny brak danych antropologicznych ze stanowisk powiązanych z kulturą Huari, której wpływ odegrał znaczną rolę w genezie kultury Acarí (fig. 1). W miarę możliwości przy charakterystyce stanowisk podano informacje na temat znalezisk archeologicznych, aby przybliżyć Czytelnikowi tematykę związaną z archeologią tego regionu Peru, zupełnie nieznaną w polskojęzycznej literaturze.

Najstarszym znanym stanowiskiem z doliny Acarí jest bez wątpienia Hachas (PV-74-6)², położone w niewielkiej odległości na południe od współczesnego miasta Acarí. Nazwa stanowiska pochodzi od charakterystycznych ostrzy krzemiennych w kształcie siekiery. Znaleziono tu również pozostałości budynków z cegły suszonej na słońcu, a także liczne szczątki organiczne. Nie stwierdzono obecności kukurydzy, natomiast znaleziono wiele szczątków fauny morskiej (brzeg oceanu oddalony jest o około 21 kilometrów), co świadczy o tym, że rolnictwo odgrywało mniejszą rolę niż eksploracja środowiska morskiego. Znane są dwie daty radiowęglowe (1297 BC +/- 80 i 997 BC +/- 90) wiążące to stanowisko z Horyzontem Wczesnym³ (KOWTA 1987).

¹ Przyjęty w tym opracowaniu system chronologiczny zaczerpnięty został z pracy M. Kowty (1987): Okres Preceramiczny (1500–2100 BC), Okres Inicjalny (2100 – 1400 BC), Horyzont Wczesny (1400–400 BC), Wczesny Okres Przejściowy (400 BC–550 AD), Horyzont Środkowy (550–900 AD), Późny Okres Przejściowy (900–1476 AD), Horyzont Późny (1476–1534 AD).

² W oznaczeniach wprowadzonych dla stanowisk omawianego obszaru PV oznacza Pueblo Viejo ("stara osada"), dalej następuje numer doliny z północy na południe i numer stanowiska na obszarze.

³ Nowe daty radiowęglowe zdają się potwierdzać funkcjonowanie tego stanowiska około roku 1000 BC. Mają one bowiem następujące wartości: 2810 BP +/- 60 i 2990 BP +/- 70.

We Wczesnym Okresie Przejściowym stanowiska archeologiczne na interesującym nas obszarze związane są przede wszystkim z kulturą Nasca. Największe z nich, Tambo Viejo (PV-74-1), powstało właśnie w tym okresie. Inne stanowiska reprezentujące tę kulturę to: Cerro Colorado (PV-74-5A), cmentarzysko w Huarato Norte (PV-74-20)⁴, Chaviña (PV-74-22 i PV-74-23), a także prawdopodobnie Chocavento (PV-74-16). W Tambo Viejo zachowały się ściany niektórych budowli, głównie fortyfikacji, sięgające 5 metrów. Układ ruin wskazuje na istnienie wydzielonych obszarów mieszkalnych i placów o przeznaczeniu publicznym, ułożonych wzdłuż wytyczonych ulic biegnących równoległe do siebie. Pomieszczenia w budynkach mieszkalnych miały najczęściej czworokątny kształt i wymiary zwykle około 3x3 m. W okolicach jednego z placów położonego najbliżej centrum osady odkryto cmentarzysko zniszczone w wyniku działalności rabusiów grobów. Groby miały zwykle głębokość od 1,0 m do 1,5 m, cylindryczny kształt, a ich ściany wyłożone były kamieniami. W górnej części groby przykryte były warstwą otoczaków. Prócz tego spotykamy proste pochówki inhumacyjne zlokalizowane na zewnątrz osady, w okolicach kanału irygacyjnego. Pochówki dziecięce umieszczone były zwykle w dużych naczyniach zwanych *ollas*. Osobnicy dorośli składani byli w pozycji skurczonej na dnie komory bądź jamy grobowej. Jeden osobnik pozbawiony był głowy, dłoni i stóp, co może świadczyć o jakichś zabiegach o charakterze magiczno-religijnym⁵. W budynku przylegającym do placu, w jednym z pomieszczeń odkryto szereg tzw. głów-trofeów (*cabeza trofeo*) umieszczonych w naczyniach. Naczynia te złożone były w jamach wydrążonych w podłodze i przykrytych płaskimi kamieniami. Licznie reprezentowana ceramika pozwala datować to stanowisko na fazę 2 i 3 rozwoju kultury Nasca.

W Chocavento odkryto dotychczas jedynie ufortyfikowaną osadę datowaną na okres Nasca, o połowę mniejszą niż Tambo Viejo.

Kolejnym stanowiskiem związanym z omawianym okresem jest Chaviña. Stanowisko to było badane w 1957 roku. L. Lumbreras (1974) określa je chronologicznie na fazę 5 i 6 kultury Nasca, zaś F. Riddell i D. Menzel określają je jako tiahuanacoidalne (KOWTA 1987). Z cmentarzyska znane są groby komorowe o formie zbliżonej do prostopadłościanu i o wymiarach podstawy 1,1 m na 0,8 m, przykryte plecionym dachem i kamieniami. Z wzajemnego położenia grobów można, według M. Kowty (1987), odczytać informacje na temat stratyfikacji społecznej. Komora znajdująca się w centrum zawierała szczątki osobnika, którego ważna pozycja społeczna podkreślona była specjalnym nakryciem głowy. Otaczały ją inne komory, z których jedna zawierała szczątki dorosłej kobiety, a druga jednego osobnika o nieustalonej płci. W nieco bardziej oddalonym grobie znaleziono szkielet mężczyzny pozbawiony czaszki, w miejscu której położono tykwę i naczynie ze szczątkami dziecka. W jeszcze innej komorze znaleziono szczątki dzieci, którym, jako wyposażenie, włożono do grobu miotacz włóczni z miedzianym zakończeniem

⁴ Niestety, żadne materiały z tego stanowiska nie zostały nigdy opracowane.

⁵ Prowadzący badania F. Riddell skłania się do stwierdzenia, że pochówek ten jest z późnych faz okresu Nasca, lub post-Nasca.

w kształcie zwierzęcia. W niektórych grobach oprócz tekstyliów i broni stwierdzono figurki przedstawiające otyłe kobiety. Ceramika nawiązywała do okresu 5 i 6 kultury Nasca. Następne wykopaliska, prowadzone w latach 1967 i 1969 przez M. Neirej i V. Coelho, dostarczyły między innymi 11 zmumifikowanych głów umieszczonych wewnątrz budynku o charakterze najprawdopodobniej kultowym. Większość tych głów owinięta była w bawełniane tkaniny i zdeponowana w wydrążeniach w skale. Towarzyszyły im fragmenty ceramiki i szczątki ofiar z pożywienia. W niewielkiej odległości odnaleziono także zmumifikowane zwłoki żółtowołosego psa. Wszystkie głowy (w tym jedna kobieta i jedna dziecięca) były zdeformowane w sposób typowy dla kultury Nasca.

Trzeci okres – Horyzont Środkowy – charakteryzuje się przede wszystkim bardzo silną ekspansją ludności związanej z kulturą Huari. J. Rowe (ROWE 1963) uważa, że wpływy Huari najprawdopodobniej miały charakter ekspansji militarnej, mającej na celu przyłączenie tych terenów do państwa Huari⁶. Niestety, w dolinie Acari nie rozpoznano żadnego stanowiska osadniczego związanego bezpośrednio z tą kulturą. Znane są natomiast cmentarzyska: dwa z Tambo Viejo, położone na obrzeżach cmentarzysk zaliczanych do kultury Nasca i jedno ze stanowiska La Oroya (PV-74-8), znajdującego się na terenie współczesnego miasta Acari. La Oroya w znacznej mierze związana jest z okresem oddziaływania Nasca; dopiero jej późne fazy (datowane około 500 do 1000 AD) wykazują obecność wpływów Huari. Jest to osada, na której odnaleziono ogromną liczbę mumii (*fardos*). Datowana jest na fazy 7, 8, 9B Nasca i na Huari 1B. Niestety, nie przeprowadzono tam szerszych badań antropologicznych (KOWTA 1987). Inne stanowiska, na których można zaobserwować wpływy Huari to Cascajal (PV-74-3), Cerro Colorado (PV-74-5A), Lungumari (PV-74-11A i B), Becerra (PV-74-13B) oraz Chaviña, określana też, ze względu na znaleziska zbliżone stylem do kultury Tiahuanaco, jako „Tiahuanaco nadbrzeżne”.

Późny Okres Przejściowy – najbardziej nas interesujący, bo w jego trakcie zaczyna się krystalizować lokalna kultura Acari – jest na terenie doliny bardzo słabo rozpoznany. Okres ten wiąże się przede wszystkim z wpływem kultury Ica. Znany jest przede wszystkim ze stanowisk Sahuacari (PV-74-2) i Otapara (PV-74-21). Najliczniejsze znaleziska to ceramika z charakterystycznymi dla kultury Ica formami i motywami zdobniczymi.

W okresie Horyzontu Późnego następuje podbój i kolonizacja inkaska. Na terenie Tambo Viejo powstaje centrum administracyjne z kilkoma osadami satelickimi. Jest to najważniejsza osada przy drodze biegnącej wzdłuż wybrzeża z południowych rejonów Imperium Inkaskiego na północ, w stronę Nasca. Wykopaliska na stanowiskach z tego okresu dostarczyły licznych znalezisk, głównie ceramiki, wykonanej w lokalnym stylu. Kształtem ceramika taka odpowiadała formom naskeńskim i niektórym formom znanym z kultury Ica, motywami zdobniczymi nawiązując głównie do motywów z kultury Ica i częściowo kultury inkaskiej. Dość

⁶ Za tą hipotezą przemawiać ma styl architektury związanej z okresem Huari, wyrażający się budowaniem dużych kompleksów budynków na założonym z góry planie otoczonych wspólnym murem, o charakterze zbliżonym do fortyfikacji.

charakterystycznym typem naczyń były proste w formie kubki z malowanymi wizerunkami twarzy ludzkiej (fig. 2), czym być może nawiązują one do stylu naskeńskiego. Naczynia takie używane były jeszcze w czasie konkwisty i określane jako "późne Acarí". Oprócz tego znane są stąd również typowe naczynia inkaskie, być może importowane nawet ze stołecznego Cusco (jedna z dróg wiodła od Acarí w góry, do Cusco). W latach trzydziestych XVI wieku Tambo Viejo zostaje podbite przez Hiszpanów.

Styl w ceramice charakterystyczny dla kultury Acarí tkwi swoimi korzeniami najprawdopodobniej już w Horyzoncie Środkowym, kiedy na lokalne podłoże silnie związane z kulturą Nasca nakłada się oddziaływanie, prawdopodobnie o charakterze ekspansywnym, kultury Huari. Kulturze tej przypisuje się stworzenie dobrze zorganizowanego, scentralizowanego państwa, które w okresie swojego rozkwitu współistniało z Tiahuanco. Antropologiczny wyraz wpływu tej kultury powinien znaleźć odbicie w zmianie struktury antropologicznej ludności miejscowej, związanej z napływem ludności pochodzenia wysokogórskiego na tereny wybrzeża. Na ten złożony obraz kulturowy nakłada się najprawdopodobniej wpływ kultury Ica w trakcie Późnego Okresu Przejściowego. Ten, jakże ważny dla nakreślenia początków kultury Acarí okres, jest prawie zupełnie nie rozpoznany. Zmiany struktury antropologicznej, jakie wtedy zachodziły, polegały najprawdopodobniej na ponownym napływie ludności o charakterze zbliżonym do ludności kultury Nasca, a więc pochodzącej z wybrzeża. Zapewne pod koniec tego okresu, wraz z rozpoczęciem się ery panowania Inków, doszło do znacznych przemieszczeń wielkich mas ludności i ponownej migracji z terenów Andów. Wtedy to konstituuje się lokalny wariant kulturowy, łączący w sobie naskeńskie korzenie z pozostałością wpływów Huari i silnym oddziaływaniem Inka. Najpełniej wyraża się to w stylu ceramiki malowanej, znajdującej na całym omawianym obszarze, używanej aż po czasy kolonialne. Należy tu również wspomnieć o innym lokalnym wariantcie malowanej ceramiki, będącym swoistym połączeniem elementów Acarí i inkaskich, mającym charakter naśladownictwa lub oryginalnego wzornictwa odpowiadającego lokalnemu zapotrzebowaniu. Nosi on nazwę Sahuaçarí.

Wydaje się, że pomimo wyraźnego lokalnego stylu w ceramice i dość jednolitego wzorca kulturowego, na terenie doliny rzeki Acarí nigdy nie powstało centrum kulturowe, porównywalne chociażby z Ica. Obszary te nie zostały scentralizowane pod władzą jednego ośrodka, najprawdopodobniej też nie wytworzyła się wyraźna elita władzy politycznej i religijnej⁷.

Czy taka wizja powstania lokalnej kultury Acarí znajduje swoje odzwierciedlenie w stosunkach antropologicznych?

Seria czaszek pochodząca z doliny Acarí nie jest zbyt liczna, ma charakter zbiorczy i reprezentuje szczątki 41 osobników, w tym 19 mężczyzn i 22 kobiet. Dwie czaszki pochodzą z sąsiedniej doliny Yauca (stanowisko San Francisco PV-75-26), a o trzech wiadomo tylko tyle, że pochodzą z tego regionu. Wszystkie datowane są ogólnie na koniec okresu Przejściowego Późnego i na Horyzont Środkowy

⁷ Wniosek na podstawie wyposażenia grobów, które zwykle nie wykazywało wyraźnego zróżnicowania.

(od około początku naszej ery do około 900 roku). Materiał z Huaca Juana i Cruz Pata wydaje się być późniejszy. Taki rozrzut terytorialny i czasowy, podyktowany dostępnością materiału i stanem badań, ogranicza możliwości wnioskowania o przemianach struktury antropologicznej. Niestety, większość stanowisk tego rejonu Peru jest zniszczona przez rabusiów grobów – *huaceros*.

Z Tambo Viejo (PV-74-1) pochodzi 11 czaszek (w tym 3 zachowane jako *cabeza trofeo*), z Chaviña (PV-74-22) pochodzą 3 czaszki (2 zachowane jako *cabeza trofeo*), z Huaca Saya (PV-74-74) pochodzi 12 czaszek⁸, z Huaca Juana (PV-74-89) pochodzi zaledwie jedna głowa mumii, z Cruz Pata (PV-74-95) pochodzi 9 czaszek⁹.

Serię czaszek z Acarí można scharakteryzować jako krótkogłowe, raczej wysokie, średnio wysklepione, z dość wąskimi czołami, dość szerokimi twarzami (kobiety raczej średnie), dość szerokimi szczękami, wąskimi nosami i wysokimi (u kobiet bardzo wysokimi) oczodołami. Najwyższy jest udział kategorii *adultus* – wśród mężczyzn średni wiek wymierania to *adultus* ze znacznym odsetkiem w kategorii *maturus*, a wśród kobiet duży udział kategorii *adultus* z kategorią *iuvēnis*. Struktura wieku nie może być odpowiednio zinterpretowana ze względu na niewielką liczebność serii i jej terytorialną i chronologiczną zmienność, odpowiada jednak przeciętnej strukturze wieku charakterystycznej dla tego okresu.

Jako dane porównawcze zostaną użyte serie czaszek ze stanowisk górskich i z wybrzeża Peru, opublikowane w zbiorczej monografii K. Piaseckiego (1999).

Serie ze stanowisk górskich: Tiahuanaco (seria datowana na Horyzont Środkowy), Tumpullo (seria datowana ogólnie na okres inkaski), Machu Picchu (seria inkaska), Chinchero (seria datowana na okres inkaski).

Serie ze stanowisk z wybrzeża: Paracas (datowane na Horyzont Wczesny), Nasca (ze stanowiska Cahuachi, datowanego na Wczesny Okres Przejściowy), Ancón (datowane na okres od przełomu er po Horyzont Późny), Tablada de Lurin (ogólnie datowane na Wczesny Okres Przejściowy).

Wybór serii został podyktowany z jednej strony zbieżnością chronologiczną i odległością geograficzną stanowisk z których pochodzą, a z drugiej dostępnością danych.

Średnie arytmetyczne głównych wskaźników czaszkowych serii pochodzących z powyższych stanowisk przedstawia tabela (tab. 3)

Seria z doliny rzeki Acarí (zarówno czaszki męskie, jak i kobiece) wykazuje przede wszystkim powiązania z seriami z wybrzeża Peru (fig. 3). Najsilniejsze jest oczywiście podobieństwo do serii z kultury Nasca (co potwierdza tezę o rodowodzie ludności tworzącej ten lokalny wariant kulturowy, jakim jest kultura Acarí) oraz do innych serii z wybrzeża peruwiańskiego. Wyraźnie różni się ona natomiast od czaszek pochodzących z okolic górskich, słabo nawiązując jedynie do serii z Machu Picchu. Taki stan rzeczy wskazuje, iż ludność wysokogórska, która tu pojawiła się w

⁸ Huaca Saya jest stanowiskiem na wybrzeżu, bardzo zniszczonym, datowanym ogólnie na okres Ica. Nie było badane wykopaliskowo.

⁹ Stanowiska na zachodnim brzegu rzeki Acarí, pochodzące z Okresu Przejściowego Późnego. Stanowisko Huaca Juana położone jest około 1,5 km od wybrzeża i datowane na podstawie znalezisk powierzchniowych jako późne.

okresie oddziaływania kultury Huari czy późniejszej kultury inkaskiej, nie wpłynęła istotnie na strukturę antropologiczną mieszkańców doliny. Oczywiście, ze względu na szczupłość materiału poddanego analizie, nie można jednak wysuwać zbyt daleko idących wniosków. Wydaje się jednak, że przedstawiony wcześniej obraz powstania kultury Acarí znajduje potwierdzenie w danych antropologicznych. Najsilniejsze powiązania z ludnością kultury Nasca wskazują rzeczywiście na „wybrzeżowy” charakter tej populacji, której antropologiczny obraz nie ulega zachwianiu nawet w trakcie ekspansji ludności wysokogórskiej kultur Huari i Inka. Brak podobieństwa antropologicznego do serii ze stanowisk kultury Huari wynika z braku danych antropologicznych (nie dysponujemy materiałem antropologicznym ze stanowisk powiązanych z tą kulturą). Słabe nawiązania do serii inkaskich są przede wszystkim spowodowane trudnością w ocenie przynależności etnicznej serii datowanych jako inkaskie (PIASECKI 1998)¹⁰. Ponadto większość materiału użytego w niniejszym opracowaniu datowana jest na okresy wcześniejsze, a tylko niektóre czaszki z cmentarzyska w Tambo Viejo mogą być datowane na okres inkaski.

Bardzo interesująco na tym tle wypadają analizy dokonane przez Piaseckiego (1999), porównujące tę samą serię z innymi seriami dostępnymi z terenu Peru osobno dla czaszek męskich i kobiecych. Średnie czaszek kobiecych (w zakresie modułu czaszkowego oraz wskaźników 48:45, 54:55, 52:51) najsilniej nawiązują do czaszek z regionów Wybrzeża – ze stanowisk takich jak Nasca czy położonych dalej na północ stanowisk San Miguel i Tablada de Lurin. Czaszki męskie w zakresie tych samych wskaźników nawiązują silniej do serii górskich (stanowiska Tompullo 2) czy położonego dalej na północ stanowiska San Damian, słabiej natomiast do serii pochodzących z wybrzeża (Chancay). Ten typ zmian w strukturze antropologicznej jest zjawiskiem częstym i stanowi konsekwencje podbojów militarnych. Mężczyźni są wówczas „elementem napływowym”, a kobiety „substratem miejscowym”. Taka interpretacja byłaby dodatkowym poparciem dla postulowanej wcześniej tezy o militarnym charakterze wpływu kultury Huari na ludność doliny Acarí. Inaczej rzecz się przedstawia, gdy mamy do czynienia z przesiedleniami całych etnosów, co jest cechą charakterystyczną dla polityki podbojów prowadzonej przez państwo inkaskie. Być może słabe nawiązanie do serii z Machu Picchu jest tego dalekim oddźwiękiem.

Dotychczasowe badania nad strukturą antropologiczną doliny Acarí pokazują, że antropologia może służyć pomocą w wyjaśnianiu wielu problemów dotyczących przemian ludnościowych i formowania się kultur archeologicznych. Aby to jednak było możliwe, konieczne są dalsze badania cmentarzysk i staranna analiza pozyskiwanych materiałów.

¹⁰ Inkowie powszechnie stosowali system przesiedlania całych wsi i regionów, w zależności od potrzeb.

Skróty użyte w artykule

KOWTA

- 1987 M. Kowta, *An Introduction to The Archaeology of Acari Valley in the South Coast of Peru*, (maszynopis, California Institute for Peruvian Studies, Chico).

LUMBRERAS

- 1974 L.G Lumbreras, *The Peoples and Cultures of Ancient Peru*, Washington.

PIASECKI

- 1998 K. Piasecki, *Czaszki z wież grobowych w Tumullo (Peru)*, Biuletyn Antropologiczny II, Warszawa.
- 1999 K. Piasecki, *Estructura Antropológica del Peru Prehispanico* [Światowit Supplement Series H, Anthropology, vol. I], Warszawa.

ROWE

- 1963 J.H. Rowe, *Urban Settlement in Urban Peru*, in: J.H. Rowe, D. Menzel eds., *Peruvian Archaeology*, Palo Alto.

WOŹNIAK

- B. Woźniak, *Analiza antropologiczna ludzkich szczątków kostnych z doliny rzeki Acari, wybrzeże południowego Peru*, (praca magisterska w maszynopisie).

The origin of the Acari culture in the light of archaeological and anthropological data

ABSTRACT

In this article the author attempted to define the origin the Acavi culture, extended over the valley of the Acavi river at the south-western coast of Peru. The origins of this culture can be linked with the Nasca culture – modified due to numerous migrations of the Huavi (possibly Ica) and Inca cultures. The anthropological analysis of a series of skulls found in the valley and the comparison of these results with series found on nearby territories show that cultural influence on the inhabitants of the valley overlapped with changes in anthropological structure as a consequence of migrations of the population.

Tab. 1. Procentowy rozkład wieku zmarłych w serii z doliny rzeki Acari (WOŹNIAK)

	Mężczyźni	Kobiety	Razem
<i>iuvenis</i>	–	45	24
<i>adultus</i>	65	50	57
<i>maturus</i>	35	–	16
<i>senilis</i>	–	5	3
Razem	100	100	100

Tab. 2. Średnie wartości wskaźników dla czaszek z doliny Acari (WOŹNIAK)

		8:1	17:1	17:8	9:8	47:48	48:45	48:46	54:55	52:51
M	śrd	88,05	82,44	94,11	65,83	83,82	50,79	68,16	47,01	88,16
	sw	77,8–104,6	75,4–96,1	83,1–103,6	59,1–70,9	76,8–90,4	46,5–56,6	63,5–75,5	40,9–54,5	78,6–97,5
	n	(18)	(17)	(18)	(18)	(12)	(16)	(16)	(16)	(16)
K	śrd	87,36	81,48	93,44	64,42	88,07	51,80	70,18	47,67	90,77
	sw	73,7–100,0	72,9–88,0	84,7–101,6	59,6–69,6	82,0–96,5	43,8–58,5	60,6–76,7	40,2–54,3	85,3–97,4
	n	(22)	(22)	(22)	(21)	(4)	(21)	(19)	(20)	(19)
M+K	śrd	87,67	81,90	93,74	65,07	84,88	51,36	69,26	46,03	89,58
	sw	73,7–104,6	72,9–96,1	83,1–103,6	59,1–70,9	76,8–96,5	43,8–58,5	60,6–76,7	40,2–54,5	78,6–97,5
	n	(40)	(39)	(40)	(39)	(16)	(37)	(35)	(36)	(35)

M – mężczyźni; K – kobiety; śrd – średnie; sw – skala wahań; n – liczebność

Tab. 3. Średnie serii porównawczych (PIASECKI 1999)

		n	8:1	17:1	17:8	9:8	47:45	48:45	48:46	54:55	52:51	
Ancón	M+K	18	85.20	81.40	96.20	63.60		50.70		46.90	83.50	
Paracas	M	51	82.67	83.46	101.83	66.36	89.84	53.71	71.61	43.74	85.87	
	K	32	85.03	84.28	100.33	65.21	89.53	52.67	69.94	46.68	87.80	
Nasca	M	21	88.97	81.84	91.71	62.81	83.96	51.32	69.38	45.75	85.90	
	K	19	84.34	78.57	93.03	65.20	84.45	49.42	65.03	49.25	87.94	
Tablada de Lurin	sektor N	M	16	86.18	77.28	89.93	62.84	86.49	50.73	73.08	44.39	84.40
		K	15	87.06	75.54	86.17	66.43	86.49	52.95	73.84	44.69	85.04
	SE	M	55	95.48	76.11	80.20	61.73	84.38	49.59	70.47	45.86	86.55
		K	37	96.37	77.01	80.89	62.38	83.78	49.20	70.27	46.77	87.86
Tiahuanaco	M+K	54	78.40	75.60	96.60			54.70		48.20	94.10	
Tumpullo	M	12	75.17	74.54	98.24	67.55	88.88	53.34	71.32	47.32	88.18	
	K	14	77.10	76.28	98.41	68.30	91.70	53.56	72.71	48.71	90.98	
Chincheró	M+K	3	75.03	76.10	99.75	70.65		51.10		52.55	85.95	
Machu Picchu	M	19	78.70	75.09	95.77	64.43	84.14	50.39		50.51	92.78	
	K	51	81.86	76.68	94.00	64.17	86.25	52.96		51.08	96.13	
Acari	M	18	88.05	82.44	94.11	65.83	83.82	50.79	68.16	47.01	88.16	
	K	22	87.36	81.48	93.44	64.42	88.07	51.80	70.18	47.67	90.77	

Oznaczenia jak w tab. 2

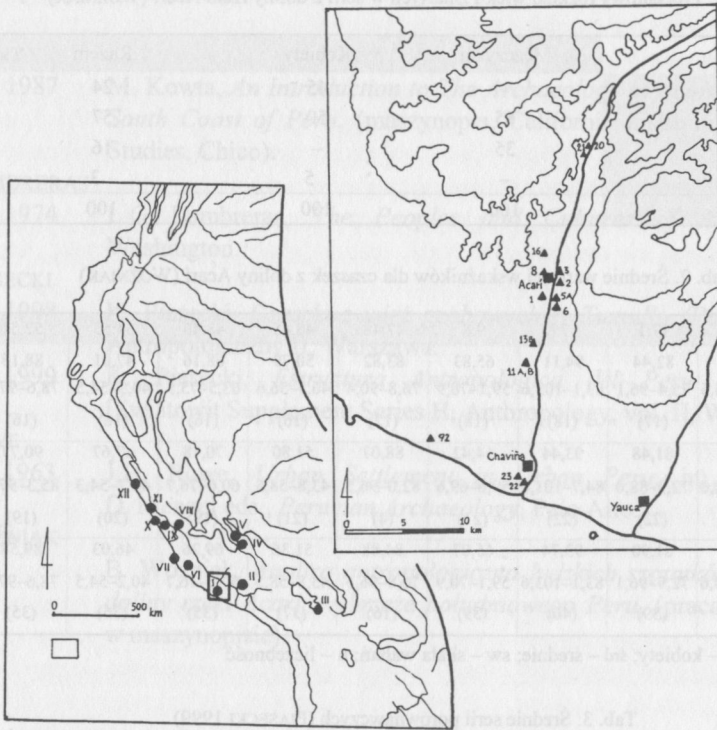


Fig. 1: Położenie doliny Acari z lokalizacją omawianych stanowisk

1	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
2	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
3	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
4	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
5	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
6	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
7	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
8	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
9	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
10	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
11	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
12	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
13	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
14	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
15	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
16	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
17	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
18	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
19	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
20	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
21	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
22	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
23	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
24	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18
25	19	12 20	22 09	02 22	08 43	84 14	50 20	20 22	82 18

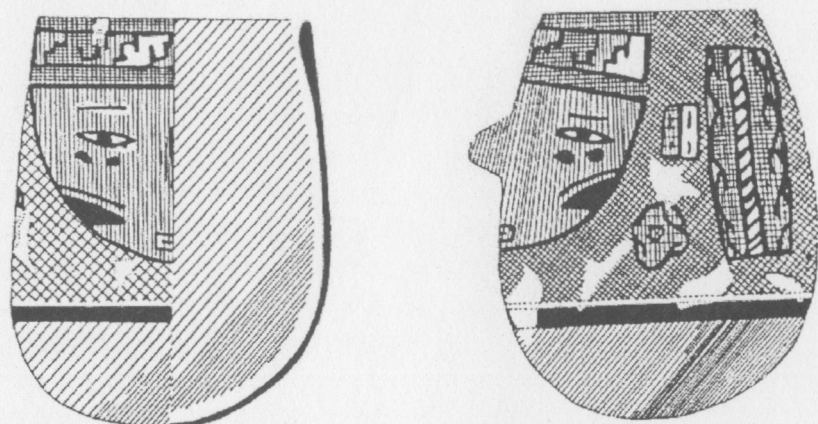


Fig. 2. Przykłady naczyń kultury Acari ze stanowiska Tambo Viejo, Acari – dzbany i naczynia z wyobrażeniami twarzy (rysunek bez skali, za KOWTA 1987)

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
<i>Acari m</i>	1	■	■	■	■	■	■	■	■	■					■	■		
<i>Acari k</i>	2	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■
<i>Nasca m</i>	3						■	■	■	■								■
<i>Nasca k</i>	4	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Ancón m+k</i>	5	■	■	■	■	■	■	■	■	■			■	■				
<i>Paracas k</i>	6	■	■	■	■	■	■	■	■	■			■	■	■	■	■	■
<i>Tablada de Lurin N k</i>	7	■	■	■	■	■	■	■	■	■						■	■	■
<i>Tablada de Lurin N m</i>	8	■	■	■	■	■	■	■	■	■								■
<i>Paracas</i>	9	■	■	■	■	■	■	■	■	■		■	■					
<i>Chincherero m+k</i>	10				■	■					■	■	■	■	■	■		
<i>Tumpullo m</i>	11		■	■	■	■				■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Tumpullo k</i>	12		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Tiahuanaco m+k</i>	13		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
<i>Machu Picchu m</i>	14	■	■		■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■
<i>Machu Picchu k</i>	15	■	■	■	■		■	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■
<i>Tablada de Lurin SE k</i>	16			■	■			■	■	■								■
<i>Tablada de Lurin SE m</i>	17			■	■			■	■	■								■

■ 0-10 ■ 10-20 ■ 20-30 DD²

Fig. 3. Diagram prezentujący podobieństwo pomiędzy serią z Acari a seriami porównawczymi (odległość DD² Henzla)¹¹

¹¹ Do uporządkowania macierzy odległości DD² Henzla wykorzystano program MaCzek 2.0b.